

O ISTORIE NAȚIONALĂ DIN 1917 DATORATĂ UNUI ROMÂN DIN BOSNIA

de
DORIN GOȚIA

Ideea unei istorii a regatului român, care să vină de la un funcționar austriac nu e un fapt cotidian, ci unul de excepție. Momentul politic ales pentru publicare nu a fost întâmplător, la fel nici persoana juridică care să-și asume responsabilitatea.

Isidor Ieșeanu, “funcționar la direcțiunea finanțelor din Bihaci, Bosnia”, scrie în românește “Asociațiunii” din Sibiu în 19 octombrie 1917, știut fiind că ASTRA era recunoscută de români ca forumul cultural românesc din imperiul dualist. După intervenția României în război și grava înfrângere a armatei române, atunci când victoria puterilor centrale părea sigură pentru unii, Isidor Ieșeanu oferă spre publicare manuscrisul său **Prăbușirea României și cauzele ei**. Autorul specifică în 19 octombrie 1917 că lucrarea sa, pe care o considera foarte actuală momentului istoric și avea două părți, se întinde pe “vro 210 coli scrise pe toate patru pagine”, iar analiza se face “din punct de vedere etic-moral-științific”¹.

Dar răspunsul nu s-a dovedit cel așteptat. Chiar dacă nu s-a păstrat copia scrisorii de răspuns, dintr-un alt document rezultă că “tratând deoparte chestiuni politice, în altă parte în lipsă de mijloace materiale, Asociația nu poate lua în editura sa numita lucrare”². În 4 decembrie 1917, I. Ieșeanu revine cu o amplă motivație, ca argument la propunerea avansată, iar pentru a-și ilustra ideile alătură planul detaliat al lucrării. Propria lucrare o apreciază ca “un studiu profund filosofic și istoric”, tratând “din punct de vedere eminente științific” și surprinzând “viața internă *morală* a României și populațiunea ei”. Ca atare, autorul deduce cauzele “decadenței și a prăbușirii României”, iar concluzia sa este fără echivoc: “locul României în acest război trebuie să fie **absolut** numai de partea noastră, că fericirea și viitorul ei, cât și al întregului popor român de pretutindeni (cel din Rusia și cel din Balcani) putea să fie asigurat **numai și numai** în alianță cu puterile centrale și tocmai acest op are de scop de a arăta tuturor românilor (...) păcatul cel mare ce a adus cu sine nenorocirea României (...) de a clarifica mentalitatea perversă a politicieni-

1. Arhivele Statului Sibiu, fond Astra, doc. nr. 1440/1917, f. 1-2

2. *Ibidem*, doc. nr. 1417/1917 - pr. verb. din 3 noiembrie 1917, pct. 398, p. 351

lor grozavi ai României (...).” Dar pentru că înțelege “foarte bine situațiunea politică” a românilor din “Ungaria”, după cum pretindea singur, acceptă amânarea tipăririi acestui manuscris “foarte interesant și instructiv” pentru perioada postbelică, “deși publicarea lui acum ar aduce mult folos tuturor românilor, chiar multă stimă și admirațiune din partea străinilor”³.

Partea întâia a manuscrisului e numită **Viața morală în România** și are zece capitole referitoare la clasele sociale (“boierească”, “inteligentă” și “de mijloc”), instrucțiunea publică, dezvoltarea literaturii naționale, rolul familiei și al religiei, problema agrară, armata și o sinteză finală. Ultimul capitol X. **Priviri generale** se referă la conștiința națională, patriotismul și naționalitatea, influența franceză, obligațiile sociale ale individului ș.a. și exprimă, poate, cel mai bine unghiul din care sunt tratate problemele, anume din cel moral. Situația pe anume poziții partizane a autorului e demonstrată mai ales în cap. VII. **Creșterea național-morală prin biserică**, în care bisericii ortodoxe îi sunt atribuite exclusiv merite negative: “4. Ortodoxismul e demoralizarea clerului român și, totodată, o batjocură la adresa bisericii noastre românești”⁴.

Partea a doua a lucrării, intitulată **Morala în politica externă a României** cuprinde șapte capitole: Partidele politice și activitatea lor, politica României față de România din Balcani, politica externă - aderarea la Antantă și consecințele acestei atitudini.

Chiar și după această trecere sumară în revistă a planului lucrării înțelegem seriozitatea cu care ASTRA a studiat propunerea lui I. Ieșeanu. Prin tradiție ASTRA era echidistantă față de orice poziție partizană în domeniul religios, între cele două confesiuni gr. ort. și gr. cat., act realizat prin rotația reprezentanților celor două confesiuni în funcțiile de președinte și vicepreședinte. Rivalitatea se manifesta mai ales în comitetul central al “Asociațiunii”⁵.

Unii dintre cei mai importanți secretari literari ai ASTREI au fost gr. catolici: G. Barițiu și I. Georgescu. Dintre cei gr. ort. îi amintim doar pe C. Diaconovich, O. Goga, o mare personalitate, însă prea puțin interesat în problemele ASTREI și foarte atras de sfera politicului, și pe Horia Petra-Petrescu, căruia boala nu i-a permis

3. *Idem*, doc. nr. 1615/1917, f. 1-2. Legat de ideea politicianismului de București, atât de des întâlnită în presa interbelică, în documentele de epocă (și e regretabil că nu s-a scris încă o lucrare pe această temă), să reamintim că pentru cei din Transilvania era și este evidentă diferența esențială de mentalitate, de etică socială, de atitudine față de muncă între vechiul regat și zonele românești intrate în sfera imperiului habsburgic. Pregața amprentei vieneze a fost mult redusă în perioada interbelică și apoi într-o măsură extremă în cea postbelică de penetrarea mentalității bizantine, machiată cu fard parizian, și mai târziu a celei comuniste, cu un acut și sângieriu iz siberian. Cu toate acestea, urme vii ale românului transilvan mai persistă, supraviețuind odată cu religiozitatea; nu de puține decenii, condițiile obiective i-au silit pe ardelean, pe bănățean la emigrare. Or, soluția optimă a ieșirii din marasmul actual este schimbarea mentalității generale asupra muncii, inclusiv mutarea capitalei în Transilvania. Efectele benefice asupra intereselor noastre etnice ar fi excepționale. Vezi și Acad. David Prodan, **Transilvania sau istoria muncii**, în *Academica*, an II, nr. 5 (17), 1992, p. 1.

4. *Idem*, f. 3-4.

5. *Idem*

realizarea proiectelor sale. Fiindcă statutul "Asociațiunii" interzicea activitatea politică și confesională, această societate, recunoscută ca un SIMBOL al românilor din imperiul austro-ungar, s-a impus ca unicul loc al CONCORDIEI între români, unicul spațiu în care interesele politice, confesionale și financiare, în unele cazuri chiar culturale, se estompau până la dispariție în favoarea intereselor etnice de sorginte culturală și care se exprimau atât de concis la Sibiu.

— Disensiunile din cadrul P.N.R., exacerbate și de pozițiile guvernelor liberale ori conservatoare de la București, erau prea evidente pentru ca ASTRA, într-un moment atât de dificil pe plan militar pentru România să nu refuze o astfel de ofertă, care ar fi fost imediat calificată ca un act de loialitate și aderență la politica Budapestei. Și, oricum, cazul Mangra impusese românilor eliminarea echivocului în orice situație, fiindcă speranțele românești erau legate de înfrângerea puterilor centrale.

În perioada amintită situația financiară a ASTREI excludea posibilitatea editării unor cărți, pe de-o parte, iar statutul îi interzicea orice formă de activitate care ar fi putut fi taxată ca activitate politică. Sigur că Budapesta ar fi apreciat pozitiv o astfel de lucrare, cel puțin în anumite puncte.

În concluzie, Isidor Ieșeanu era un filoautriac, adept politic al puterilor centrale și al bisericii "latine". Critica sa acerbă la adresa corupției, bizantinismului și politicianismului de București, oricât de îndreptățită ar fi fost - și noi credem că era, în contextul politic al epocii - nu făcea decât un evident deserviciu românismului. Fiindcă lucrarea nu se referă și la românii din Transilvania, iar autorul evită o poziție antimaghiară deschisă în corespondența trimisă, cu toate circumstanțele legate de cenzură, constatăm că gârđirea politică a lui I. Ieșeanu era în dezacord cu destinul românilor în acel moment. Deci, cu atât mai interesant este sumarul lucrării sale. Azi, dacă am avea manuscrisul, poate că publicarea lui ar fi mai adecvată atât din punct de vedere istoriografic ori al nedesmințitului politicianism de București, cât și a forței economice a Germaniei postbelice.

Precaut, Ieșeanu avansează încă două propuneri. Surprinzătoare este și ipoteza de susținere a teoriei continuității din manuscrisul **Imaginea și importanța (însemnătatea) cuvântului Bosnia**. Dificultăți crează și traducerea termenului de romaenen (român), în situația în care autorul pare a-l folosi, uneori, cu aceeași transcriere atât pentru roman (pct. 5), cât și pentru român (pct. 2, 3, 5, 6). Diferența între a și â ne aparține, chiar dacă se află sub semnul întrebării.⁶ Este de notorietate indiferența programatică a guvernelor comuniste, în special, pentru românii din sudul Dunării.

6. *Idem*, f. 4. Punctul 7 se referă la o ipoteză din heraldică, cea reluată și analizată de Dan Cernovodeanu în vol. **Știința și arta heraldică în România**, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977, p. 77-78, 127, 213, 155. Vezi și teodor Filipescu, **Coloniile române din Bosnia**. Studiu etnografic și antropogeografic de... Cu 20 de ilustrații și o hartă etnografică. Edițiunea Academiei Române. București (inst. de Arte Grafice "Carol Göbl", S-sor Ion Ștefan Rasidescu), 1906, 312 p.; Silviu Dragomir, **Vlahii din Serbia**, Cluj, 1922; *idem*, **Vlahii și Morlacii**. Studii de istoria românismului balcanic. Imprimeria Bornemisa. Cluj, 1924, 138 p.; *idem*, **Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu**. Editura Academiei R.P.R., București, 1959, 229 p.

Sumarul lucrării **Moartea, transcendentul și viața în transcendent** ne convinge că nu întâmplător prima temă a fost tratată din punct de vedere etic, un punct de vedere neuzitat de regulă în istoriografia noastră și deloc în cea marxistă. Cum pragul spre spiritualitate e condiționat de respectarea înaltelor principii ale Decalogului creștin, ceea ce în yoga e yama și nyama, este firesc interesul pentru această temă. Am putea presupune că autorul se limitează la dogmele creștine, fiindcă nu pare a pătrunde în ezoterismul indian ori european, dacă avem în vedere simpatiile sale catolice⁷.

Isidor Ieșeanu se impune ca o personalitate cu preocupări pentru istoriografie, morală și religie, pentru ridicarea nivelului etic al etniei românești, dovedind, contrar concepțiilor materialiste, că evoluția reală însumează doar drumul spre SPIRITUALITATE. Noțiunea de spiritualitate nu se identifică nicidecum cu sensul de cultură, intelectualist, legat de activitatea umană (ex. spiritualitatea franceză) ci se referă exclusiv la planul spiritual spre care aspiră umanitatea aflată în plan material. Demonetizarea sistematică a semnificației inițiale prin atribuirea altor sensuri, transferarea esenței noționale în sfera activității cultural științifice semnifică doar o formă subtilă de exprimare a ateismului în societate.

Oportună, credem noi, este reproducerea corespondenței lui I. Ieșeanu, extrem de edificatoare pentru mentalitatea epocii și o excepție în încercările istoriografice românești din imperiul dualist. Și cât de tulburătoare e coincidența dintre fostul și actualul Bihaci în cadrul noii "ordini mondiale".

Nr. 1440/1917

Bihaci 19/10 1917

Onorată Asociațiune!

*Am terminat o lucrare mai mare, actuală și foarte importantă prin chestiunea ce o tratez, intitulată **Prăbușirea României și cauzele ei**. Lucrarea constă în două părți, conține la vro 210 coli scrise pe toate patru pagine. Chestiunea e tratată din punct de vedere etic - moral - științific.*

Aș dori să o public tocmai acum pentru că e foarte actuale (sic!) și pentru că, poate, pentru mulți, mulți foarte binevenită.

Îmi permit a vă pune întrebarea de sunteți dispuși a primi această lucrare pre tipărire și în editură, deoarece eu ca angajat nu mă pot ocupa desfacerea ei.

Aș dori ca lucrarea să apară în (8) octavformat cu litere Garamond (notațiile vor fi negreșit cu litere mai mici) pe o hârtie mediocră în 1000 de exemplare.

*În caz afirmativ rog a-mi comunica condițiunile de tipar: adică prețul pentru fiecare coală de tipar plus broșuratul și beneficiile, respectiv **rabatul** pe care-l doriți pentru desfacerea opului tipărit gata luat în editura D-voastră.⁸*

Rămân cu totu respectul al D-voastră

Isidor Ieșeanu

Finanzsecretar Bihaci (Bosnia).

7. *Idem*, f. 4

8. *Idem*, doc. nr. 1440/1917, f. 1-2. În text Garmont. Corect: Bihac sau Bihaci

Nr. 1615/1917 12/XII

Bihaci 4/12 1917

Onorat Comitet!

Am primit onorata epistolă din 14 noemvrie 1917 și din conținerea ei presupun că edarea, respective tipărirea opului meu indicat **Prăbușirea României și cauzele ei** întâmpină greutăți mai cu seamă că în acel op se presupune o lucrare eminentamente politică.

Din alăturata tablă de materie se poate vedea că această lucrare, deși are o înfățișare politică, e totuși tratată din punct de vedere eminentamente științific. Unicul moment ce s-ar putea aduce înaintea ca această lucrare conține o politică, că se ocupă și cu politica, e că dânsa tratează despre viața internă "morală" a României și a populațiunii ei întregi, de unde deduc eu și toată cauza decadenței și a prăbușirii a României. Dar această e o politică cu totul inofensivă, din contra foarte instructivă. E multă știință și un studiu profund filosofic și istoric ce se face în această lucrare și aceasta se poate vedea deja din tabla de materie alăturată.

Aici în această lucrare dovedesc în mod eclatant, cu fapte și date notorice nerăsturnabile chiar istorice, că locul României în acest război **trebuia să fie absolut** numai de partea noastră, că fericirea și viitorul ei, cât și al întregului popor român de pretutindeni (cel din Rusia și cel din Balcani) putea să fie **asigurat numai și numai** în alianță cu puterile centrale și tocmai acest op are de scop a arăta tuturor românilor unde zace toată cauza, păcatul cel mare ce a adus cu sine nenorocirea României, și de a lămuri multe spirite rătăcite, de a clarifica mentalitatea perversă a politicianilor grozavi ai României, fie din neștiință și indolență, fie din o lipsă totală de o prevedere profundă.

Totuși eu înțeleg foarte bine situațiunea politică în care vă aflați dumneavoastră în Ungaria, de aceea rezervez publicarea acestui op foarte interesant și instructiv pentru timpul când vom avea pace, adică după război, deși publicarea lui acuma ar aduce mult folos tuturor românilor, chiar și multă stimă și admirațiune din partea străinilor.

Dar în locul acestui op îmi permit a vă face propunerea pentru tipărirea altor două lucrări mai mici; una profund filosofică și alta profund istorică și anume: **1. Moartea, transcendentul și viața în transcendent**, care conține la vro 40 de coli scrise și opul scris în limba germană intitulat: **Urschprung un Bedeutung des Wortes Bosnia**, care conține vreo 50 de coli scrise.

Din alăturata tablă de materie și pentru aceste două lucrări se poate vedea și aci, că aceste două lucrări profund științifice nu ating absolut pe nime, nici stat, nici popor. Vă pot, deci, recomanda cu toată liniștea sufletească tipărirea amândoror lucrări sau măcar a unei din ele. Și deoarece aceste lucrări sunt foarte mici (tipărite vor forma abia nește broșurele), apoi tipărirea lor, respectiv a uneia din ele, nu va face desigur mari greutăți, nici nu va cere, cred eu, mari mijloace materiale, iară noi românii din Austro-Ungaria ne vom putea înfățișa chiar și acuma în tim-

pul războiului, în timpuri foarte grele, cu lucrări științifice.⁹

Rămân cu tot respectul al D-voastră

Isidor Ieșean

secretar la direct. finanțelor din Bihaci (Bosnia)

●
Prăbușirea României și cauzele ei
(Morala în viața și în politica României)

Tabla de materie

Partea întâia

Viața morală în România

I. Poporațiunea României

1. *Clasa boerească*
2. *Clasa inteligentă*
3. *Clasa de mijloc românească*
4. *Poporul rural*

II. Viața morală în populațiunea din România

1. *Viața morală în boerime*
2. *Viața morală în inteligență*
3. *Viața morală în clasa de mijloc românească*
4. *Care sunt factorii culturali ai țăranului din România*

III. Principiul național-moral în creștere

1. *Ce e creșterea, ce e instrucțiunea?*
2. *Ce e cultura*
3. *Ce e naționalitatea*
4. *Însemnătatea limbei naționale*

IV. Creșterea național-morală prin școli

1. *Școlile primare*
2. *Școlile medie (sic!)*
3. *Universitatea*
4. *Creșterea prin școli străine*

V. Creșterea național morală prin literatura națională

1. *Modul predării disciplinelor prin școală*
2. *Importanța studiului istoric-național în creștere*
3. *Creșterea tinereții prin citire*
4. *Traduceri și prelucrări literare*
5. *Tinerimea universitară română din România*
6. *Învățătorul și rolul său educativ*

VI. Creșterea național-morală prin familie

1. *Creșterea femeii române*
2. *Rolul părinților în educațiune*
3. *Teatrul popular ca mijloc de creștere populară*

9. *Idem*, doc. nr. 1615/1917, f. 1-4. De reținut că la cele două scrisori datele 29/X și respectiv 12/XII de la început aparțin destinatarului și nu expeditorului

VII. Creșterea național-morală prin biserică

1. *Ce e credința, ce e religiunea*
2. *Biserica națională a românilor e cea de ritul latin*
3. *Nimicirea etnică a poporului român prin biserica bulgară-slavonă-ortodoxă*
4. *Ortodoxismul și demoralizarea clerului român și, totodată, o batjocură la adresa bisericii noastre românești*
5. *Redeșteptarea neamului românesc prin biserica latină*
6. *Creșterea națională prin biserica națională*

VIII. Problema agrară

1. *Împrejurările agrare din România*
2. *problema agrară de azi în România*
3. *Arendarea și administrarea moșiilor din România*
4. *Arendarea moșiilor pe la străini și influența ei asupra culturai și a moralei din România*
5. *Proprietarii mari trebuie să fie funcționari ai statului*

IX. Morala în armata României

1. *Creșterea morală în corpul ofițeresc*
2. *Onoarea militară în România*
3. *Referinți grotești în armata României*

X. Priviri generale

1. *Îndumnezeirea trăinismului în România*
2. *Frantuzismul în România*
3. *Conștiința națională în România*
4. *Patriotismul și naționalitatea*
5. *Principiul național în muzică*
6. *Simțul de datorie în România*
7. *Spiritul timpului de azi*

Partea a doua

Morala în politica externă a României

I. Partidele politice

1. *Cine sunt liberalii*
2. *Cine sunt conservatorii*
3. *Activitatea partidelor*

II. Lipsa de prevedere politică

III. Politica română în Macedonia

1. *Chestiunea greco-română*
2. *Chestiunea bisericească a românilor din Balcani și Macedonia*

IV. Politica de batjocură, de nepăsare și de umilire

V. Cari din cele trei căi avea România să urmeze

VI. Răspunderea lui Ionel Brătianu înaintea poporului român

VII. Soarta României

2

Ursprung und Bedeutung des Wortes "Bosnia"**Inhaltsverzeichnis**

1. *Die Bessen auf der Balkanhalbinsel und in den Karpathenländern*
2. *Wo ist die Urheimat der Romaenen zu suchen*
3. *Die erbansässigen Illyromaenen in der ehemaligen römischen Provinz*

Illyricum

4. *Ursprung un Bedeutung der Bezeichnung Karavlach*
5. *Ursprung der Traco -und Dacorumaenen respective der Süd-und-Nordromaenen und ihre Unterschiede*
6. *Wanderungen der Nordromaenen nach den Süden insbesondere nach Bosnien und Herzegovina*
7. *Ursprung und Bedeutung der Mohrenköpfe auf den alten Wappen von Bosnien und auf dem Wappen der beiden ehemaligen Donaufürstenthümer Moldau und Muntenia (Walachei).*

Traducere**Originea și importanța cuvântului "Bosnia"****Cuprins**

1. *Bosniicii în Peninsula Balcanică și în țările carpatine*
2. *Unde se află patria de origine a românilor*
3. *Românii ilirici moștenitori de drept în provincia romană de odinioară*

Iliria

4. *Originea și importanța denumirii de Karavlach*
5. *Originea traco și dacoromanilor, respectiv a românilor de nord și de sud, și diferențierile lor*
6. *Migrarea românilor de nord spre sud, în special spre Bosnia și Herțegovina*
7. *Originea și importanța capetelor de mauri pe vechile steme ale Bosniei și pe stema celor două principate dunărene de odinioară, Moldova și Muntenia (Valahia)*

3

Moartea, transcendentul și viața în transcendent**(un studiu filosofic)****Tabla de materii**

1. *Moartea, o esentificațiune adâncă a omului*
2. *Transcendentul*
3. *Viața în transcendent*

EIN NATIONALGESCHICHTE VON 1917 AUS EIN BOSNISCHES RUMÄNER

Zusammenfassung

Die kurze Studie beruht auf dem Briefwechesel, - den ein rumänischer Beamter des österreichisch-ungarischen Bosnien zur Zeit des Dualismus mit dem Hermannstädter Verein "Astra" geführt hat. Es handelt sich um den Finanzsekretären und Autodidakten Isidor Ieșeanu, der voller Unruhe nicht nur die dramatischen Ereignisse der Kriegsjahre 1914-1916 verfolgte sondern auch die Stellung Rumäniens Deutschlands und Osterreich-Ungarns gegenüber. Bemerkenswert ist, da seiner, der "Astra"-Gesellschaft zur Veröffentlichung angeboten Arbeit **Der Verfall Rumaniens und dessen Ursachen** ein bis ins Detail erarbeiteter Plan hinzugefügt ist. Da das Manuskript der Arbeit nicht erhalten ist, ermöglicht dieser sowohl die objektive, politische Haltung des Verfassers zu verstehen sowie dessen persönliche Auffassung bezüglich der im rumänischen Königreich stattgefundenen gesichtlichen und sozialen Ereignisse.

Der Erläuterung dieser Ideen folgen die Hauptdokumente und der ausführliche Plan der erwähnten Studie.